

2015 : JAAR VAN DE RUIMTE

Wie maakt Nederland? Hoe ziet Nederland er in 2040 uit? Wat zijn de ruimtelijke opgaven van de toekomst? 2015 wordt het Jaar van de Ruimte. Samen met het Ministerie van IenM en steeds meer andere partners, sorteren Vereniging Deltametropool, Platform31 en Ruimtevolk voor op dit jaar. Door op zoek te gaan naar nieuwe toekomstperspectieven en partijen die daar een rol in hebben.

Op 4 juli jongstleden werd het publieke startschot gegeven voor het Jaar van de Ruimte. Vijf toekomstperspectieven werden gepresenteerd en stevig bediscussieerd; spannende, nooit gestelde vragen werden gesteld; opgaven werden benoemd; partijen pakten hun rol. Een veelbelovende opmaat richting 2015!

In 2015 is het 25 jaar geleden dat de grote bepalende visies voor de Nederlandse Ruimtelijke Ordening het licht zagen: de Vierde Nota voor de Ruimtelijke Ordening (VINO) en de Vierde Nota Extra (Vinex). Hierin werden contouren geschetst van wijken, wegen en natuurgebieden die nu grotendeels zijn gerealiseerd en ons dagelijks leven vormgeven.

Nu, 25 jaar later, staat Nederland voor nieuwe vraagstukken die gevolgen hebben voor onze ruimtelijke ordening en vragen om nieuwe visies, zoals klimaatverandering, demografische krimp, energietransitie en de netwerksamenleving. Hoe formuleren we antwoorden op de nieuwe vragen voor de toekomst? Wie hebben we daarbij nodig? Hoe zorgen we voor een toekomstbestendige Ruimtelijke Ordening in deze snel veranderende omgeving?

We hebben de toekomst verkend aan de hand van interviews met sleutelpersonen in de Ruimtelijke Ordening. Hen is gevraagd naar hun visie op de toekomst van de RO, naar de grote opgaven, de belangrijkste maatschappelijke en sociaal-economische ontwikkelingen die van invloed zijn op de toekomst, en de partijen die hier een rol in (zouden) moeten spelen.

Op basis van deze toekomstverkenning zijn vijf toekomstperspectieven benoemd: Groen en Blauw Nederland; Nederland één Grote Stad; Nederland Kringloopland; Nederland Netwerkland; en Nederland Productieland. Deze toekomstperspectieven vormen de voorzet voor de verdere discussie met betrokken partners om te komen tot toekomstige ruimtelijke opgaven.

Op 4 juli zijn de perspectieven gepresenteerd aan het verzamelde publiek in de Kunsthal in Rotterdam. Vervolgens ging men uiteen in zes Tafels om de perspectieven, en de ontbrekende perspectieven, te bediscussieren.

Groen en Blauw Nederland

Nederland Waterland is een sterk merk en een continue opgave – het definieert ons landschap, waar ook een sterke rol is weggelegd voor landbouw, natuurbeheer en recreatie. Innovatie in landbouw en natuurbeheer biedt kansen voor duurzame voedselproductie en ecologische diversiteit. Steeds meer partijen spelen een rol in de ontwikkeling van ons landschap: van biologische boeren tot nieuwe ondernemers.

De tafel Groen en Blauw Nederland heeft zich, onder leiding van Jannemarie de Jonge, ervoor ingezet 6 kwesties te benoemen die voor dit perspectief van belang zijn. Aan tafel een levendige discussie die vertrok bij landschap en visie, naar water, waterveiligheid, samenhang

Nederland één Grote Stad

Nederland is de afgelopen 25 jaar fors verstedelijkt. Dit zet zich waarschijnlijk ook de komende decennia voort. Vanuit internationaal perspectief is Nederland bijna één stedelijke regio. Nationaal bezien is echter duidelijk sprake van verschillende, elkaar deels overlappende, stedelijke regio's. De verstedelijking is niet gelijk verdeeld en tussen regio's groeien de verschillen. Ook verandert de relatie tussen stad en platteland.

Onder voorzitterschap van Christine Oude Veldhuis werd gediscussieerd over de vraag of Nederland als één groot stedelijk veld, een netwerk van kleine kernen en veel groen daartussen, werkbaar is. Dit concept is vooral economisch ingestoken, gebaseerd op de gedachte dat we ons bij bundeling van de economische kracht van de grote steden kunnen meten met grotere metropolen als Londen en Parijs. Maar, in hoeverre functioneren we nu al als één grote stad? Voor cultuur reizen we het hele land door, maar betere verbindingen zouden meer uitwisseling toestaan. Economische activiteit blijft zich uitsorteren al naar gelang de regionale potenties.

Er wordt gemopperd op het krakende gebouw van Thorbecke, niet toegesneden op de stedelijke werkelijkheid van alledag. Maar, relativerend: mensen voelen zich vooral betrokken bij de wijk en hun daily urban system bevindt zich op het niveau van de stedelijke regio.

rood /groen / blauw, naar stiltezones, elektrisch rijden, energietransitie en grootschalige landbouw, om te eindigen bij de zee en klimaatverandering. Terugkerende vragen: "Wie gaat erover? Waar is de regie?"

1. Landschap is breed en een integraal onderdeel van de stad en de metropool. Wie is verantwoordelijk en heeft de regie? Landschap moet op de sociale agenda zodat burgers niet alleen passieve gebruikers zijn, maar ook betrokken worden.

2. Ruimte en water hangen nauw samen. Het Deltaprogramma moet veiligheid, water, en beschikbaarheid van water integraler benaderen. Ook in het stedelijk gebied moet groen en blauw meer verweven worden.

3. Vraagstuk bodemdaling moet geadresseerd worden.

4. De energietransitie heeft grote ruimtelijke gevolgen; een grote ruimtelijke opgave die vraagt om een integrale aanpak van water, landschap, nieuwe infrastructuur, met belangrijke sociaal-maatschappelijke relaties.

5. Hoe ruimtelijk te sturen op de landbouwsector? Kan schaalvergroting anders, met behulp van multinationals in plaats van familiebedrijven? Wat is de economische betekenis van landbouw in de ruimtelijke ontwikkeling?

6. De zee als productiegebied, van energie, voedsel, natuur... Het verhaal hierbij ontbreekt en de visie en het beleid ook.

De grote ruimtelijke opgaven bij dit perspectief:

1. Het handelen van mensen en bedrijven moet centraal staan. Hoe verandert dit in de tijd? Sluit dit perspectief aan bij een werkelijkheid die aan het ontstaan is? Wat is relevant op welk schaalniveau?

2. Waaruit bestaat de concurrentie tussen steden? En, komt complementariteit ('borrowed size') niet juist tot stand door concurrentie?

3. Bij dit toekomstperspectief horen thema's als toegankelijke landschappen, veranderende mobiliteitspatronen en een meer flexibele woningmarkt.

4. We hebben grote verhalen nodig, die mensen en bedrijven inspireren en zich richten op ontwikkeling van Nederland in de verre toekomst. Dit staat op gespannen voet met de wens ruimtelijke ontwikkeling meer dienend te laten zijn naar gebruikerswensen. Hetzelfde geldt voor het ontwerp: is de inrichting van de stad nog wel een ontwerpogave?

Nederland Productieland

Waar verdient Nederland straks zijn brood mee? Begin 21e eeuw lag de focus nog op handel en de diensteneconomie, maar de 3e industriële revolutie verandert de economie in hoog tempo. Zo draaien de door de regering benoemde economische topsectoren alleen om productie en innovatie. De maakindustrie en voedselproductie veranderen razendsnel, dit biedt kansen voor de Nederlandse economie. Het stelt echter ook nieuwe vragen aan de ruimtelijke inrichting.

Dit perspectief werd besproken onder leiding van Judith Lekkerkerker en kwam tot de volgende bevindingen:

1. Het vestigingsklimaat is verslechterd. De dienstverlening staat onder druk en verdwijnt deels naar Londen en Frankfurt. Opgaven: gedifferentieerd aanbod van productielocaties en milieus (o.a. voor kleine innovatieve bedrijven); (privaat) investeringskapitaal; betere aansluiting tussen onderwijs en industriële vraag.

2. Waar doen zich veranderingen voor in de economie met ruimtelijke implicaties? Nederland beschikt over een aantal economische ankers, zoals Rotterdam, Schiphol, Eindhoven en het Westland. Hoe kan economische ontwikkeling worden gestimuleerd? Ideeën: meer regelvrijheid – zoals bij het inpassen van schone energie in het landschap; betere internationale verbindingen – ontlast Schiphol van de druk van andere hubs; kijken naar de behoefte van ondernemers – interactie tussen vraag en

aanbod vraagt om een sneller RO systeem.

3. Koppeling en samenwerking zijn belangrijke opgaven, zowel op de schaal van bedrijventerreinen, als regionaal tussen bedrijven, als tussen steden. Dit is een mentaliteit- en cultuurkwestie; durven lenen van elkaar opdat beide er beter van worden.

4. Ruimtelijk worden twee schaalniveaus onderscheiden: lokaal – waar de opgave zit in minder regulering en meer ontwikkeling van; en essentiële infrastructurele werken – die alleen op provinciaal of Rijksniveau kunnen worden uitgevoerd vanwege de onderlinge samenhang. De overheid moet aangeven waar de ruimte zit voor de toekomst; Rijk en provincies moeten gezamenlijk de urgentie voelen en agenderen.

Nederland Kringloopland

De wereld krijgt de komende decennia te maken met een groeiende schaarste van grondstoffen. Tegelijkertijd groeit het bewustzijn dat we spaarzaam met het milieu moeten omgaan, uit bescherming van onze aarde en om economie en samenleving te moderniseren en toekomstbestendig te maken. De circulaire en bio-based economie en een duurzaam gebouwde omgeving worden gezien als kansen hieraan te werken.

Onder leiding van Peter Paul Witsen zijn aan deze tafel de volgende opgaven geformuleerd:

1. Nederland loopt achter; het is geen 'living lab' zoals Stockholm of Freiburg. Door stromen beter te benutten heeft Mainport Rotterdam wel de potentie dit te worden, maar gevestigde belangen staan transitie in de weg. Wat kunnen we leren van internationale voorbeelden? Zijn we op de goede weg met IBA Parkstad en Fatlab?

Ruimtegebrek wordt mondiaal een groot probleem, bijvoorbeeld voor voedselproductie. Kan het intensief gebruikte Nederland hiervoor een lab zijn?

2. Nederland kan als klein land niet zelfvoorzienend zijn. Hoeft ook niet, want we zitten sterk verbonden in een netwerk. Kringlopen sluiten is te beperkt; we moeten omschakelen naar een biobased society, waarbij bepaalde kringlopen op regionaal niveau gesloten worden. Zoals bij Groene Cirkels, een project van Provincie Zuid-Holland, Heineken en Alterra, waarin restproducten en transport

in het brouwproces, energieproductie en landbouw aan elkaar worden gekoppeld.

3. Welke rol kan Nederland met zijn mainports vervullen in het optimaliseren van mondiale stromen, zoals fosfaat? Hoe kunnen kringlopen in onze regio's worden gesloten, bijvoorbeeld door restwarmte uit de haven te koppelen aan glastuinbouw?

4. We bewegen richting een deeleconomie met lokaal initiatief en organische gebiedsontwikkeling. De overheid faciliteert, schept voorwaarden voor innovatie en neemt belemmeringen weg. Echter, voor het sluiten van kringlopen lijkt centrale planning voordelen te hebben. Kunnen we de ruimtelijke ontwikkeling van onze leefomgeving wel overlaten aan burgers en bedrijven? Nieuwe RO gaat over ruimte, economie en gedragsverandering. Wie is hiervan probleem eigenaar?

Nederland Netwerkland

Ons land kent een fijnmazige infrastructuur en is rijk bekabeld. Netwerken, aangelegd door overheid en grote nutsbedrijven, zijn betrouwbaar en goed beheerd. Over land en water en via de lucht is Nederland goed verbonden met de regio en de wereld. Het gebruik van en de vereisten aan de infrastructuur en netwerken (mobiliteit, energie, data) veranderen met technologische innovatie, economische en maatschappelijke veranderingen. Een toekomst van Nederland als Smart City gloort, maar daar zijn nieuwe infrastructures voor nodig die ruimtelijk moeten worden ingepast; van direct effect op ruimtelijke ontwikkelingen en ruimtelijke kwaliteit.

Aan deze tafel werden onder leiding van Judith Schueler fysieke (wegen, rails e.d.) en non-fysieke (internet, sociale en menselijke) netwerken besproken. De tafel agendeert de volgende opgaven:

1. Voor non-fysieke netwerken is veel veranderd, fysieke netwerken hebben een inhaalslag te gaan. Zijn er koppelingen tussen beide mogelijk en, zo ja, hoe?

2. De toekomstige infrastructuur hangt af van onze ambities: Hoe willen we de samenleving vormgeven, wat zijn de belangrijkste waarden? Hoe zorgen we voor een toekomstbestendige infrastructuur en ligt hier een rol voor de overheid?

3. Er is grote kans dat een groep mobiliteitsarmen

Vrije Tafel

De vrije tafel, onder leiding van Jeroen Niemans, was de tafel voor de ontbrekende perspectieven, niet geadresseerde vragen en onderwerpen en moeilijke vragen die toch, of juist, aan de orde moesten komen. Deze tafel heeft zich vooral op de 'hoe' vraag gericht en kwam tot de volgende kwesties:

1. Het zinloze adagium 'je gaat erover of niet' is passé; in samenwerking moeten alle betrokkenen hun eigen verantwoordelijkheid nemen. Maar: Wie gaat waar over? Wat is de juiste aanpak? Top-down of bottom-up; organisch groeiend of met een stip op de horizon? Het is én én; zowel top-down als bottom-up zijn nodig en hebben de overhand op verschillende schaalniveaus. Overheden moeten duidelijke doelen stellen, zonder de weg daarheen uit te stippelen.

2. Er is gebrek aan samenhang en langetermijnvisie. Een aantal duidelijke lange termijn opgaven wordt onvoldoende opgepakt: grondstoffenschaarste, klimaat, demografie, andere leefstijlen, collectiviteit, mondiale machtsverschuivingen, de Noordzee...

3. Huidige bestuurlijke structuren sluiten niet aan op de huidige ruimtelijke opgaven die zich door schaalniveaus heen en in samenhang met veel nabije opgaven afspelen.

4. Er is behoefte aan een lange termijnvisie, met keuzes op het brede vlak van de ruimtelijke ordening. Dit kan niet zonder institutionele en instrumentele aanpassingen

en een brede betrokkenheid van relevante spelers, op elk schaalniveau.

5. Het Jaar van de Ruimte moet het startschot worden van een structureel (langjarig en continu) nationaal voorbeeld planningsprogramma (naar Duits voorbeeld). Zo kan ze met een zeer beperkte financiële bijdrage, maar veel bestuurlijke betrokkenheid, een belangrijke aanjager zijn op lokaal niveau. En zo kan het Rijk permanent gevoed worden met praktijkervaringen over instituties en instrumenten.

Rapporteurs: Groen en Blauw Nederland – David van Zelm; Nederland één grote stad – van Aldert de Vries; Nederland Kringloopland –Philine Krosse & Nicolein Blanksma; Nederland Netwerkland – Theo Dijkstra; Nederland Productieland – Albert van Hattum; Vrije tafel – Rienk Kuiper

Hoe nu verder?

In 2015 barst het Jaar van de Ruimte los. Maar voor die tijd zitten we zeker niet stil.

Naar aanleiding van de vijf toekomstperspectieven, organiseert Vereniging Deltametropool vijf Tafels waarbij een select gezelschap sleutelpersonen zich over de perspectieven buigt met de intentie ze aan te scherpen, maar ook partners en verantwoordelijken aan te wijzen die hier een rol in hebben. Twee van deze tafels zijn al geweest, de volgende drie worden nu gepland.

Later dit jaar volgt een publicatie met de resultaten, met daarin extra aandacht voor de rollen van de verschillende partijen. Want zij maken de toekomst!

Doe mee!

Waar in Nederland wordt geëxperimenteerd met nieuwe (open, adaptieve, abstractere, generieke, flexibelere) planvormen? En waar in Nederland neemt de overheid een nieuwe (uitnodigende, faciliterende, aanjagende, afwachtende) rol aan?

Rick Vermeulen verzamelt showcases met een regionale uitstraling uit verschillende velden: verstedelijking, infrastructuur, waterhuishouding en landschap.

Mocht u al aan 2040 werken, laat het hem weten via r.vermeulen@uva.nl!

Op de website van het Jaar van de Ruimte vindt u meer informatie over het Jaar van de Ruimte, het terugkijkspoor en het toekomstspoor, alsmede de vijf ontwikkelde toekomstperspectieven: www.wiemaaktnederland.nl

Vereniging Deltametropool: www.deltametropool.nl

Platform31: www.platform31.nl

Ruimtevolk: www.ruimtevolk.nl

